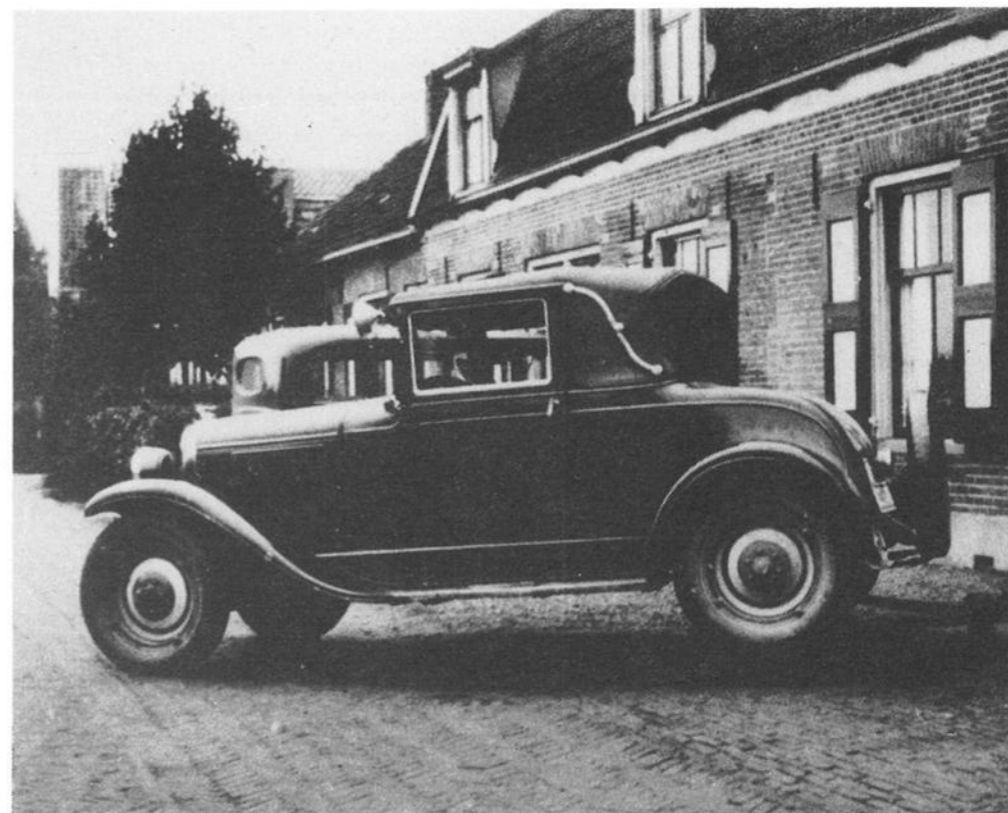

'Kroniek'

*Mededelingen
Oudheidkundige Kring
Voorst*

*23e jaargang nr. 3
2000*

Oudheidkundige Kring Voorst

(opgericht bij notariële acte van 8 maart 1978)

Dagelijks bestuur

Voorzitter:	G.J. Oolman, Oolmansweg 5, 7384 ST Wilp,	tel. (055) 323 12 44
Secretaris:	J.A. Roosenschoon, Rozendaalseweg 11, 7396 BB Terwolde,	tel. (0571) 29 17 41
Penningmeester:	M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst,	tel. (0575) 50 14 99
Leden:	R. Egberts, Verdstraat 7, 7391 SJ Twello,	tel. (0571) 27 44 49
	J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello,	tel. (0571) 27 60 37
	Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen,	tel. (0575) 51 52 48
	J. Lubberts, Kon. Wilhelminaweg 10, 7396 AD Terwolde,	tel. (0571) 29 17 60
	G.B.J. Reinders, Mozartstraat 143, 7391 XG Twello,	tel. (0571) 27 43 32
	J.A.M. Schutte-Geurtsen, P. Heinstraat 15, 7391 WK Twello,	tel. (0571) 27 37 01

De contributie bedraagt f 25,= per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30,=. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer (De Worp), tel. (0570) 641 648, email "kroniek@email.com".

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Klokkenkampsweg 25
7391 EN Twello
tel. (0571) 27 70 90

Geopend op dinsdag en woensdag van 9.00 tot 16.00 uur .

ISSN 1384-8682

Kroniek 2000-3

Kroniek

September 2000, 23e jaargang nr. 3

Inhoud	Blz.
Activiteitenplanning	2
Voorwoord	2
Van de bestuurstafel	J. Roosenschoon 3
Gewone, aparte dingen	L. Sevenster 4
Nieuwe aanwinsten	J. Lubberts 6
Verdwenen beroepen: lantaarnopstekers	G. Groenewold 7
Landgoed De Basselt (deel 1)	J. Groenberg 13
Uit het Streekarchief: snelheidsduivels	A. de Rek 19
Cursussen	J. Roosenschoon 22
Uit de bladen	J. Roosenschoon 22
Een Twellose jonker in Japan (deel 1)	J. Kraijo 24

Foto omslag

Auto's bij de garage van Lammert Rechterschot aan de Rijksstraatweg in Twello (omstreeks 1939).

Zie het artikel "Snelheidsduivels" in "Uit het Streekarchief".

*Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende Kroniek:
1 november 2000.*

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

Kroniek 2000-3

1

Activiteitenplanning

28 september 2000:

lezing over merken

Op donderdag 28 september 2000 is er weer een lezing van de OKV. De lezing vindt plaats in café Dorpszicht in Terwolde. De aanvang is zoals gebruikelijk om 20.00 uur.

De lezing wordt verzorgd door de heer dr. H.B. Demoed uit Zutphenen gaat over de markegenootschappen in Gelderland. Behalve een algemeen deel over het ontstaan en de geschiedenis van de merken, vertelt hij ook over de verschillende merken die vroeger in de gemeente Voorst aanwezig waren. In Terwolde waren dat de Bursenremark, de Woudermark en de Tuilermark. In Twello de merken Veldwijk, Schadewijk en Hunderen en de Silvolder- of Teugse mark. In Wilp de merken Aard en Aardbroek, Wilpse mark, Hummede mark en Bergel mark. In Voorst de merken Voorst en Noord-Empe, Voorsterklei of -marsch, Zinderen, Appen, Gietel, Tonden, Voorstonden en Empe.

Voorwoord

In deze Kroniek maken we een begin met twee nieuwe rubrieken en "Verdwenen beroepen" gaat over beroepen die nu niet meer uitgeoefend worden. In de eerste aflevering komt het beroep van lantaarnopsteker aan de orde.

In de rubriek "Uit de bladen" krijgt u in het kort voorgeschoteld waarover in

30 november:

lezing over Sint-Nicolaas

Donderdag 30 november 2000 houdt de heer mr. J.J.G. van der Pol de lezing "Zag Tacitus, Nerthus op de Veluwe? Op zoek naar de christelijke en heidense elementen in het feest van Sint Nicolaas". Locatie: Stationskoffiehuys in Twello.

Aanvang: 20.00 uur.

14 december 2000: Open Avond

Omdat we het 25-jarig bestaan van de vereniging niet helemaal stil voorbij willen laten gaan, houden we op donderdag 14 december een feestelijke Open Avond voor alle leden. U kunt dan de nieuwe computer in werking zien, de fotoboeken en de knipsels bekijken, en met elkaar en de bestuursleden praten en dat alles onder het genot van een drankje en een hapje.

U hoort hier nog meer van, maar reserveer deze avond alvast.

andere historische tijdschriften van met name oudheidkundige verenigingen rondom Voorst geschreven wordt. Vaak zijn dit verhalen die raakvlakken hebben met de Voorster historie of die om een andere reden interessant zijn.

De redactie is benieuwd wat u van deze rubrieken vindt.

Verder treft u een artikel aan dat voor een tijdschrift van een oudheidkundige kring wat minder gebruikelijk is, maar zeer interessant is. Het gaat over Japan. Vanaf het begin van de zeventiende eeuw tot het midden van de negentiende eeuw was Nederland het enige westerse land dat contact met Japan onderhield. Het was de Twellose landjonker Johan Frederik van Reede tot de Parkeler

(1757-1802) die in de jaren 1780 als hoge functionaris van de Verenigde Oostindische Compagnie de handel in Japan leidde. Mevrouw Jannie Kraijo beschrijft in deel 1 van "Een Twellose jonker in Japan" zijn belevenissen in het land van de rijzende zon.

De redactie wenst u veel leesplezier.

Van de bestuurstafel

door J. Roosenschoon

Op 28 augustus jl. werd opnieuw een commissievergadering in het gemeentehuis gehouden waar de toekomst van het gemeentearchief besproken werd. Dit gebeurde aan de hand van een stuk van de gemeentesecretaris waarin hij zes alternatieven ter tafel bracht. Twee hiervan vielen al direct af (onderbrengen bij Zutphen of Apeldoorn), want de commissieleden bleken nu allemaal, op een verdeelde VVD na, volmondig vóór het behoud van het archief in Twello te zijn. Over het 'hoe' hebben de commissieleden zich nog niet uitgesproken, hier is ook verder onderzoek van de gemeentesecretaris voor nodig. De opties zijn: aansluiten bij de plaatsen Epe, Heerde en Hattem, die samen een archivaris delen; samenwerken met Deventer, waarbij één van de archivariissen twee dagen in de week in Twello komt; of het opleiden van een eigen archivaris. (De zesde optie, aansluiten bij Harderwijk en Elburg,

bleek niet haalbaar te zijn.) Van de besproken alternatieven heeft onze voorkeur het opleiden van een 'eigen' archivaris. Als tweede mogelijkheid zien we samenwerken met de groep 'Epe' en als derde samenwerken met Deventer. We zijn in ieder geval blij dat nu het merendeel van de commissie tegen het verplaatsen van de archiefstukken is. De OKV heeft van te voren de fracties een brief gestuurd met de laatste ontwikkelingen en natuurlijk waren er ook leden bij de commissievergadering aanwezig. Hans Hermsen heeft het standpunt van de OKV daar weer op gloedvolle wijze verwoord.

Ook de huisvesting blijft de aandacht houden, want we groeien uit onze jas. Sinds we een nieuwe computer hebben waar ook foto's ingescand kunnen worden zijn er ook weer nieuwe vrijwilligers aan De Klokkenkamp bijgekomen,

waardoor het daar op de dinsdag en woensdag weer wat drukker wordt. Maar desondanks, van harte welkom Gerrie Groenewold en Ans Schilstra. Ondertussen hebben wat bestuursleden een andere lokatie bekeken en ook bij de gemeente zijn wensen neergelegd. Verder is van een aantal bedrijven al een toezegging gekomen om financieel bij te springen. Dit is wel nodig, want een andere lokatie zal altijd duurder zijn dan de huidige die we immers maar voor twee dagen onderhuren.

Gewone, aparte dingen

door L. Sevenster

Als men van de Rijkstraatweg in Wilp de Klei opgaat via de Marsstraat ziet men bij nummer 5 de boerderij "De Mars", bestaande uit een bungalow met daarachter de veestallen en machineloodsen. Boven de moderne gebouwen torent echter een hoog gebouw uit. De grootte en de hoogte geven aan dat het geen gewone schuur is. Het lijkt wel de rest van een toren of een kapel. Het gebouw is van steen, heeft grote houten deuren, is rechthoekig van vorm en bezit een zadeldak. Van dichtbij ziet men, dat er 'schietsgaten' of beter gezegd 'schietsleuven' in de gevels zitten. Het bouwwerk is heel apart en toch heel gewoon.

Bestudering van het bouwkundig archief van de gemeente Voorst geeft een duidelijk antwoord op de vele vragen over

Ook dit jaar stonden we weer op de Klompenmarkt. Gerrit Reinders heeft voor de nieuwe presentatie gezorgd die in de kraam te zien was: een videofilm van verschillende foto's, ondersteund met muziek.

Josien Schut werkte mee aan de expositie van de gemeente in de voormalige garage Marsman. Zij heeft heel wat foto's voor hen (en ook voor Gerrit) uitgezocht.

de schuur van "De Mars".

Op 11 september 1927 brandde de boerderij af nadat hij door één felle bliksemflits was getroffen. De eigenaar van "De Mars" gaf de Twellose architect F.G. Haverkamp opdracht een nieuwe boerderij te ontwerpen volgens de modernste ideeën.

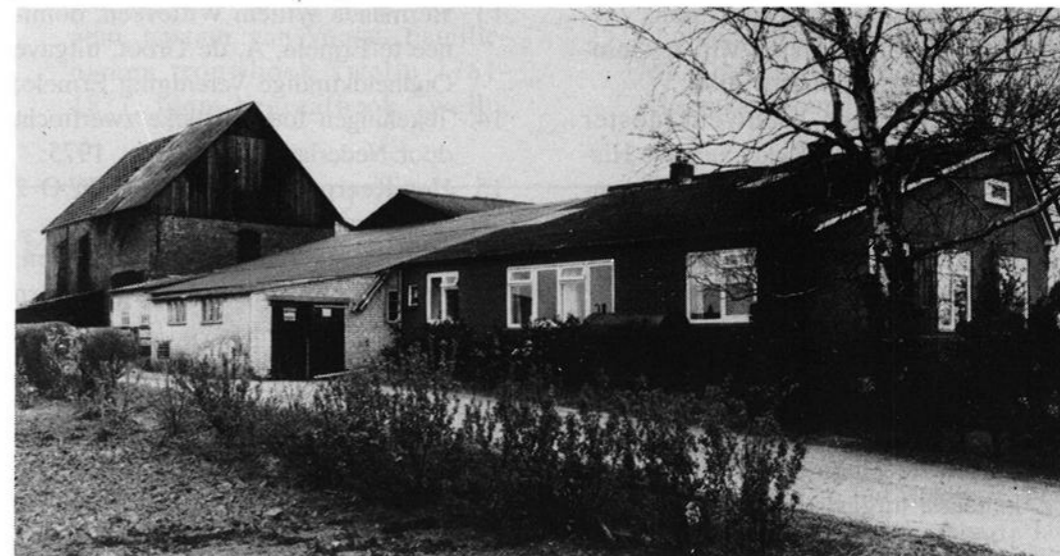
De tekeningen

Acht weken na de brand waren de ontwerpen klaar. Er zou een voorhuis gebouwd worden met een rietgedekte veeschuur met twee ontluchtingsschoorstenen in de nok. Voor het opslaan van hooi werd niet gekozen voor de gebruikelijke hooibergen, maar voor een aparte "hooi-droogschuur" met 3 sploten in de beneden en 17 in de bovenverdieping. Het was echt een revolutionaire moderne schuur. De eigenaar van "De Mars", de

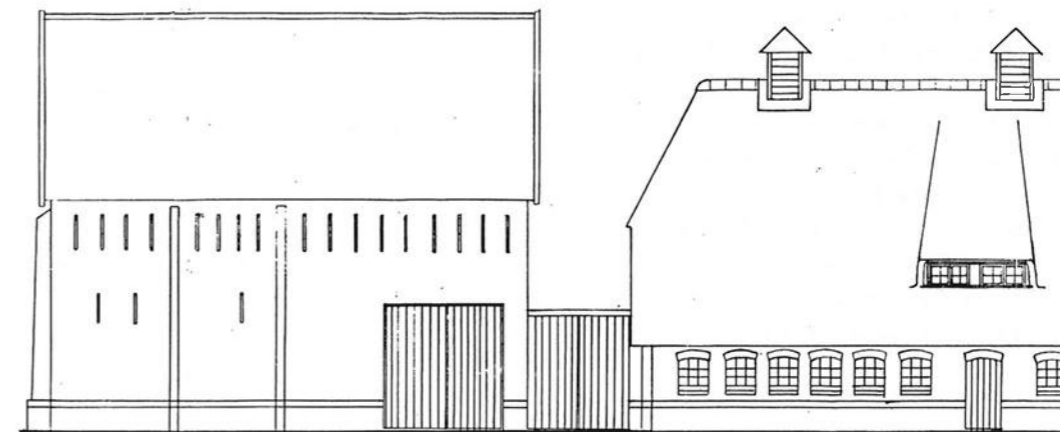
weledelgeboren heer Jhr. Mr. R.E.W. van der Weede te Voorst was zeer tevreden over het ontwerp en de boerderij werd gebouwd.

Helaas brandde de boerderij bij de bevrijding in april 1945 weer af, maar de grote hooischuur bleef gespaard en staat

er nog steeds. De schuur uit 1928 is omringd door nieuwe schuren, machineloodsen, de ligboxenstal en de moderne bungalow van de familie Schrijver. Het complex van boerderij "De Mars" ligt heel gewoon in het IJssellandschap, maar de hoge droogschuur is wel heel apart.

De boerderij De Mars in Wilp in 1988 (foto L. Sevenster)

Tekening van F.G. Haverkamp uit 1927 met links de schuur met de sploten (collectie gemeente-archief te Twello).

Nieuwe aanwinsten

door J. Lubberts

1. Deventer vroger en noe, H.J.E. van Beek, uitgave A.E. Kluwer 1921;
2. 10000 jaar geschiedenis der Nederlanden, redactie commissie, uitgave M.A. van Seijen Leeuwarden;
3. Terwolde in zwart en wit, tekeningen door J. Lubberts 2000;
4. Bezit van het vrouwenklooster Diepenveen, H.H. Ekkel, uitgave Historische vereniging Dorp Diepenveen en omgeving 2000;
5. De vruchten van 100 jaar platteland, C. Zwart, uitgave Univé Twello 2000;
6. De tantes, Herman Korteling, uitgave Boekhandel Praamstra Deventer, 1989;
7. Het verheerlijkte Nederland, afbeeldingen steden en dorpen, diverse tekenaars, uitgave H. Romers Maarn 1962;
8. De graantelling van 1566, archief Het Hof 25263, rijksarchief Arnhem uitgewerkt door J. Groenenberg 2000;
9. Vertelling 1526, Hertogelijk archief 1363, Rijksarchief Arnhem bewerkt door J. Groenenberg 2000;
10. Maencedal van de onraat in den ampte Voorst over den jaere 1716 na den enkelen gulden, bewerkt door J. Groenenberg 2000;
11. Lijst van quotisatie van de contributie voor de gewapende burgerwacht in 1798, bewerkt door J. Groenenberg 2000; Protocolen van bezwaar 1675-1733 kerspel Twello deel 2 + index, Rijksarchief Arnhem, bewerkt door J. Groenenberg 2000;
12. Verpondingscohier Terwolde 1648 + index, Rijksarchief Arnhem, toegang 0008, inv. Nr. 163, bewerkt door J. Groenenberg 2000;
13. Hermanus Willem Witteveen, dominee te Ermelo, A, de Groot, uitgave Oudheidkundige Vereniging Ermelo;
14. Tekeningen Journalistieke zwerftocht door Nederland, G. Dekker, 1975;
15. Het Keerpunt, H. Schröter W.O 2 Stalingrad;
16. Nijbroekers door de jaren heen, Fonteyn en anderen, Apeldoorn 1999;
17. Weichsel '45 Jürgen Thorwald, uitgave Forum;
18. Elbe '45 WO 2, Jürgen Thorwald uitgave Forum;
19. Genealogie Fam. Keurhorst, G.A. en J. Keurhorst, uitgave fam. Keurhorst 2000;
20. Een jonge wever en zeven andere verhalen, uitgave Vereniging 's Heerenloo, Leefgemeenschap van verstandelijk gehandicapten Ermelo;
21. Geschiedenis dorpskerk Twello, verhalen door Ds. D. Lekkerkerker, verzameld door mevrouw D.G. de Buyzer-Aalpoel;
22. Index op de Boerderij-veld-plaats en andere topografische namen in Twello met verwijzing naar de bron door J. Groenenberg;
23. Persoons-, erf- en veldnamen uit: Geschiedenis boerderij en boerenbedrijf Nijbroek, Uit de geschiedenis Twello door H.H. Everts, Old

Twello uitgave stichting Carillon Twello, Op den Toega door J.J. Speelziek, Van op den Toega naar Teuge door J.J. Speelziek, Collectie Veilingboekjes 1872-1941, archief gem. Voorst, collectie notaris Blom, Een blik in de oudste samenstelling en huishouding van het gem. bestuur van Voorst, Familienamen trouwboek Twello 1751-1811, idem begraafboek Twello,

- idem doopboek Twello, alles bewerkt door J. Groenenberg 2000;
24. Toegang kaartsysteem boerderijen en andere onroerende goederen van de gem. Voorst in 't archief van de gem. Deventer + Index op onderwerp en personen, samengesteld door Mevr. W. van de Werf-de Wilde;
25. Een commissaris in het verzet, Jhr. Mr. Dr. L.H.N. Bosch Ridder van Rosenthal, door Dr. G. van Roem.

Verdwenen beroepen

door G. Groenewold

Meer dan een eeuw geleden werd in de gemeente Voorst na veel politiek geharrewar de eerste straatverlichting ingevoerd. Het ging om petroleumstraatlantaarns, die in 1892 en 1893 werden geplaatst in de verschillende dorpskernen binnen de gemeente. Ze moesten met de hand worden aangestoken en aanvankelijk hielden ambtenaren van de gemeente zich daarmee bezig. Maar al in 1895 werd het werk door de gemeente uitbesteed aan dorpsbewoners die een bijverdienste zochten.

In Twello hoorden tot de eerste straatlantaarnopstokers H. Diestelhof en G.J. Kolkman, in Voorst H.J. Bruggink en J. Nijdam, in Wilp W.J. Flierman en in Terwolde G.J. Bleumink. In Nijbroek berustte de verantwoordelijkheid aanvankelijk bij de plaatselijke commissie voor de straatverlichting. In 1896 werd het werk echter aangenomen door G.J. van Til.

Elke dorpeling kon jaarlijks inschrijven op het werk. Dat gebeurde met gesloten briefjes. In de laatste week van het jaar werden deze briefjes, tijdens een openbare bijeenkomst op het raadhuis, geopend. In Twello stonden de meeste lantaarns en daar viel dan ook het meeste te verdienen. In 1896 werd het 'aansteken en schoonhouden der straatlantaarns te Twello' uitbesteed voor een jaarbedrag van f 89,60, in Voorst voor f 68,98, in Wilp voor f 51,74, in Terwolde voor f 44,-- en in Nijbroek voor f 40,44. In 1908 was de aannemingssom in Twello gestegen naar f 155,50 maar die in Nijbroek gedaald naar f 30,95. Lantaarnopsteker in Twello was toen de plaatselijke petroleumboer H.J. Brienstein; in Nijbroek was het H.M. Kers Bzn.

Dit blijkt uit de overeenkomst die de gemeente op 27 december 1907 met hen sloot. De letterlijke tekst van de over-

eenkomst geeft een goed beeld van het werk van de lantaarnopsteker. We drukken de originele overeenkomst af; let u op de krabbels in de kantlijn: berekeningen van de aannemingsom door waarschijnlijk de gemeentesecretaris.

Op heden den xiv. en twintigsten
December negentienhonderd twee
xijn vier, vijf, zes en zeven
van vooruit tot raadhuis te Twello
overgegaan tot de openbare aanbe-
steffing van:

het aanstellen en schoonhouden
der straatlantaren
te Twello

en " Kijbroek
gedurende het jaar 1908 onder de
volgende voorwaarden:

Art: 1. ⁱⁿ
De aannemer zal de lantaren in
zijn geheel ruiver schoonhouden en
voortdurend ruiver van zuivere pek-
leem voorzien, zoome de zorg voor
het noodige katoen en kleine kerstel-
lingen der lampen zullen voor zijne re-
kening zijn zoome de benodigde
lamp-glasten. De lampen zullen
steeds helder moeten branden, vol-
doende hoog en niet walmen.

De noodige herstellingen aan de
lantaren en de toestellen waarop
zij geplaatst zijn, blijven voor reke-
ning van bestedder met uitzon-
dering van, wanneer een lantaar-
ten gevolge van het niet schoon-
houden in brand komt, zijn alle
berispingen hierdoor ontstaan,
voor rekening van de aanne-
mer. Verder de aannemer
gehouden van alle gebreken, zo spoe-
dig mogelijk aan bestedder kennis
te geven.

Art: 2. ⁱⁿ

De lantaren moeten branden
gedurende de vier eerste en vier
laatste maanden des jaars. Zij
zullen een half uur, fra zond
ondergang aanpeetoken moeten
zijn of helder brandende gehou-
den worden: die te Kijbroek
allen tot 11 avonds 10 uur en die
te Twello allen tot minstens half
elf uur na het passeren van
het loiaalkeintje dat uit deventer
komt. Het uitzondering van
den tijd waarin de maan tus-
schen het eerste en laatste kwar-
tier voldoende licht zal geven,
met die verstande, dat gedur-
rende deren laatste tijd alle
lantaren zullen moeten branden
va

van een half uur na zons-
ondergang tot een uur na
opkomst der maan, zoome de
een uur voor het ondergaan
der maan, tot den tijd boven-
genoemd.

Art: 3. ⁱⁿ
De aannemer voorzet voor
eigen rekening in de gereedschap-
pen tot uitvoering van het
werk benodigd.

Art: 4. ⁱⁿ
Indien er in den loop des jaars
op sommige punten der of meer
lantaren geplaatst worden
zo zal de aannemer gehouden
zijn deel op boven omschreven
wijze te verzorgen teglen een
bellooening in verhouding
van het getal tot de aanbe-
meringen.

Art: 5. ⁱⁿ
Bij nalating of gebrekkige
uitvoering der afgetraambeden
in deze voorwaarden vervat
verbeurt de aannemer een
boete van f 3 en zullen bovendien
bestedder bevoegd zijn ten zijne
koste daarin bloot derden te
doen voorzien, zoome die tot
eene nieuwe besteding over
te gaan in welk geval de
inperdere partij op hem kun-
nen verhaald worden.

De aannemer wordt geacht
in verzuim te zijn gesteld, wan-
neer hij de nalating der be-
palingen in deze voorwaarden
niet slijpt nakomt. Kon-
der dat eene gerechtelijke inder-
ruimstelling dezerwege gevor-
derd wordt.

Art: 6. ⁱⁿ
De betaling heeft plaats in
2 gelijke termijnen:
1de termijn met 15 mei 1908
2de " " 1 Januari 1909.

Art: 7. ⁱⁿ
De besteding geniet

zijn rondgang en doofde hij de lantaarnverlichting. 'Vaak deden we dat gewoon met de platte hand,' herinnert zich Jaap de Weerd.

Gedurende één zeer bepaalde periode hoefden de straatlantaarns niet te worden aangestoken. Dat was, zoals Jaap de Weerd het noemt 'bij lichte maan'. Dan was er immers licht genoeg. Volgens het aannemingscontract van 1908 was dit 'den tijd waarin den maan tusschen het eerste en laatste kwartier voldoende licht zal geven.' De lichte maan bood tijd voor het noodzakelijk onderhoud. 'Een keer in de maand bij lichte maan,' zo verhaalt Jaap de Weerd, 'haalden we uit alle lantaarns de branders en de glazen. Die maakten we dan schoon bij ons thuis.'

Het onderhoud was streng verplicht. Blijkens hun contract moesten de lantaarnopstekers in de gemeente Voorst 'de lantaarns in zijn geheel zuiver schoonhouden en voortdurend ruim voorzien van zuiver petroleum.' Dit laatste viel niet altijd mee; het kwam wel voor dat petroleum werd ontvreemd. Jaap de Weerd vulde elke drie dagen de petroleum bij. Dat deed hij overdag.

Zijn zusje Riek de Weerd hielp dan een handje mee. Jaap draaide dan steeds de branders af en zuster Riek vulde dan de brandstof aan. De petroleum moesten de lantaarnopstekers zelf betalen. Dat ging dus af van de aannemingsom. Ook de andere onderhoudskosten kwamen geheel voor rekening van de lantaarnopsteker. Daartoe hoorde ook de aanschaf 'van het noodige katoen en kleine herstellingen van de lampen en de gla-

zen.' Gebrekkig onderhoud werd door de gemeente bestraft met een boete van drie gulden. En wanneer een lantaarn als gevolg van het niet schoonhouden' door brand verloren ging, kwam alle schade voor rekening van de opsteker.

Jaap de Weerd bleef lantaarnopsteker tot 1916. Daardoor hoorde hij tot de laatste aanstekers van Twello. In 1922 werden in de meeste dorpen van de gemeente Voorst de petroleumlampen vervangen door elektrische verlichting van het toenmalige elektriciteitsbedrijf. Met de lantaarns verdween ook de lantaarnopsteker met zijn ladder uit het dorpsbeeld. In Teuge en Nijbroek bleef hij nog even voortbestaan door de latere vervanging van de petroleumstraatlantaarn.

Het begin van de Dorpsstraat in Twello met één van de oude straatlantaarns (omstreeks 1905). (Foto coll. A.W. Peet, Deventer)

Bronnen

Archief GS Gelderland en Gemeente-archief Voorst. Met dank aan H. Hermesen en B. ten Bosch.

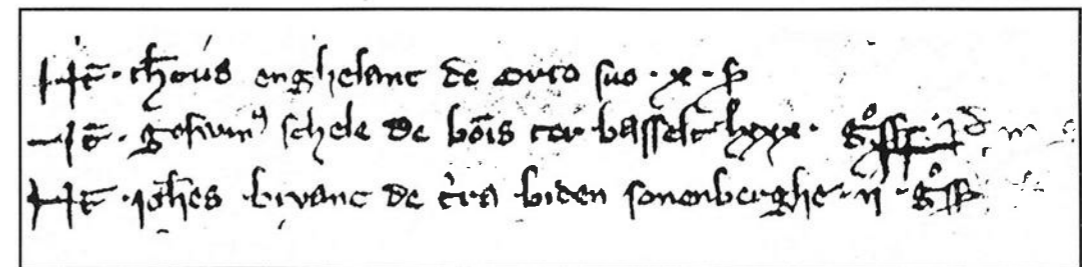
Landgoed De Basselt (deel 1)

door J. Groenberg

Een landgoed dat ooit deel uitmaakte van de landgoederengordel om Twello maar nu niet meer bestaat is de Basselt. De Basselt was een vrij groot landgoed dat zich uitstreckte van de 'grindweg langs Hunderen' (de huidige Kruisvoorderweg) tot aan de Rijksweg. Vroeger bestond het landgoed voor een groot deel uit bos. Dit bos is in de loop van de jaren verdwenen. Zo schrijft dominee J. Craandijk in 1886: 'Het heeft geen bosch, althans geen hout van enige betekenis meer'. Over het uiterlijk van het

het Staatsarchief te Münster. De Basselt wordt hier in 1294 al genoemd. Het behoort daarmee tot de oudste goederen van Twello!

De daarop volgende vermelding van de Basselt is in een tijnsrol uit 1336 van het hertogelijk Hof te Loo in Spankeren (Brummen). Er wordt dan een 'Goswin Schele de bonis (van het goed) toe Basselt' genoemd. Waarschijnlijk heeft hij of zijn familie de naam gegeven aan de vlak bij de Basselt gelegen Schelenhof.

huis schrijft Craandijk: '... het huis is verreweg het artistiekste uit de ganschen omtrek... door de onregelmatige lijnen van zijn daken en vensters, door de kleur van zijn stenen...' Mr. H.H. Everts is het daar in 1928 niet mee eens: '... het huisperceel, hetwelk uitwendig totaal verknoeid was door bepleistering en aanbouwjes, maar inwendig nog altijd eenigen voornamen indruk maakte...'

De vroegste vermeldingen

De tot nu toe eerste vermelding van de Basselt is door mr. J.H. Hermesen ontdekt in stukken over het geslacht Raesfelt in

Garcelys van Aller, schepen te Deventer, wordt in 1449 genoemd als eigenaar van de Basselt. Voor hem was het in bezit van Hugo van Mermuden.

In 1493 is er sprake van een tijnsgoed de Kleine Basselt van Wolter van Aller, schepen te Deventer. Hier wonen Wilhelm Breuw Peterss., moeder Griete en huisvrouw Aleyt, dochter van Derk Luykens. Zij zijn horigen van de hertog van Gelre. Er is dan blijkbaar al sprake van een Grote en een Kleine Basselt. In dit archief van horige en keurmedige personen wordt de Grote Basselt niet genoemd. Waarschijnlijk zijn daar geen

horige of keurmedige personen woonachtig. Keurmedigen waren onvrije personen die aan allerlei regels waren onderworpen van hun heer, bijv. de hertog van Gelre of andere landeigenaren. Zo mocht de landheer bij overlijden van een keurmedige het beste stuk roerend goed uit de boedel kiezen (= keur).

In de tijnsboeken van 1546 tot 1566 komen we weer leden tegen van de familie Van Aller. Daarnaast wordt ook Lambert Berents genoemd. Hij is de vader van Balthazar Berentsen, waarover zo dadelijk meer. Verder komen we leden van de families Renssen, Ter Loe en Van der Bruggen tegen.

In het schildschattingsregister van 1601 vinden we ook gegevens over de Basselt, hoewel de naam Basselt niet wordt genoemd. Uit latere gegevens in schildschattingsregisters kunnen we afleiden dat de Basselt in bezit is van de erfgenamen van Wynolt ter Loe, schepen te Deventer, in de persoon van Balthazar Berentsen. Hij is getrouwd met Maria ter Loe, de dochter van Wynolt. Balthazar Berentsen is vóór 25 juni 1609 overleden. In het schildschattingsregister van 1619 wordt zijn weduwe genoemd op de Basselt.

Hun dochter Maria Berentsen vinden we terug in het verpondingskohier van 1648.

Topografische kaart uit 1907 met daarop de Grote en de Kleine Basseld. Hierop is het landhuis nog te zien.

Willekes Basselt

Het verpondingskohier van 1648 vermeldt nog een aantal morgen komende uit Willekes Basselt. Daniël van Gescher bezit hiervan 2½ morgen en Hermantje Vaelholt 6 morgen.

Ook in de maancedule van 1662 is er nog sprake van de Willekes Basselt. Welk deel van de Basselt dit precies is, is niet helemaal duidelijk. Wel is bekend dat Willem Willekes in 1625 (een deel van) het goed de Basselt in bezit heeft, als erfgenaam van Engelbert Temminck en Jan Beckers.

Willem zal het hebben geërfd van zijn vader Conraedt Anthonissen Willekes, bussengieter. Deze laatste wordt genoemd in het schildschattingsregister van 1619 als 'Coenraad Bussengieter in den Hage' ook weer als erfgenaam van Engelbert Temminck en Jan Beckers. Helemaal juist kan dat niet zijn, want volgens de leenregisters van de Proosdij van Lebuinus is Coenraad al vóór 11 juli 1618 overleden. Zijn zoon wordt dan namelijk met tienden te Tuyl in Terwolde beleend.

Engelbert Temminck was advocaat en aalmoezenier der huisarmen te Deventer en is overleden vóór 1581. Johan Becker was zijn zwager en hij overleed vóór 7 december 1596.

In 1627 is het blijkbaar verkocht want dan is er sprake van de kopers van Willekes Basselt.

Verpondingskohier 1648

Het verpondingskohier uit 1648 geeft meer informatie over de Basselt. De (Grote) Basselt is 34 morgen groot.

Pachter is Herman Janssen. De pachter verbouwt 71 morgen 'voor de sware garve'. Dit betekent dat 40% van de opbrengst van het land voor de eigenaar is. Bij de Grote Basselt hoort ook een spijker of spieker.

Eigenaar is 'joffer Berentsen'. Het betreft hier Maria Berentsen, echtgenote van Willem Valck, burgemeester van Zutphen.

Ook de Kleine Basselt wordt in het verpondingskohier genoemd. Het behoort aan de erfgenamen van juffrouw Berentsen en wordt voor 22 dalers gepacht door Evert Gerrits. Van de fruitoogst komt de helft aan de pachter en de andere helft aan de eigenaars.

Door vererving komt de Basselt in bezit van Adriaan Valck en zijn vrouw Marija van Enschatte. Zij worden o.a. genoemd in de Protocollen van Bezwaar van Twello als zij in 1678 een stuk land 'in den bosch offte ackermaal' op de Basseltse Enk kopen van Gerrit Luycken, een koopman uit Amsterdam.

Blijkens een akte uit 1711 in het archief te Zutphen is het landgoed de Basselt in 1703 in percelen verkocht. Gerhard Daendels, schout te Voorst heeft twee percelen gekocht. Het eerste 'bestaende in een spijker, hoff en den Koecamp'. Het tweede genaamd het Hoogeholt, Korte Voore en de Paardeweide. Beide percelen hebben gehoord onder de Grote Basselt. Uit de akte kan worden opgemaakt dat Daendels in gebreke bleef bij het betalen van de percelen.

Genoemd als comparanten worden Winolt Valck, Adriaen Valck, Balthasar Valck namens het 'onmondige kind'

Harm Willem Roelink, Roedolph Jordens en heer Dandels, scholtis te Voorst. De Grote en Kleine Basselt zijn in 1709 in bezit van Willem Valck, burgemeester te Zutphen. Kort na 1709 komen de Grote en Kleine Basselt weer in verschillende handen.

Bomers Basselt

In 1704 en 1719 is er sprake van Bomers Basselt. Dit was waarschijnlijk een deel van de gronden die ooit tot de Basselt hebben behoord. Ze behoorden aan de familie Beumer of Bömer die o.a. kerkmeesters in Twello waren.

In 1725 of 1726 vindt een magescheid plaats van de goederen uit de nalatenschap van Jacob Beumer. De Basselt

wordt dan toegedeeld aan de broers Willem en Hendrick Beumer te Rotterdam. Nog in 1735 stelt Willem Beumer zich als borg voor de kosten van een proces en verbindt hieraan de Basselt. Op 27 april 1739 verkopen Willem en Hendrik Beumer 'een stuk land, bestaande uit akkermaals bos, eiken plantsoen en bouwland, de Basselt, tussen het land van Hunderen' aan Jan Coenraad Albers en Joanna van der Souw voor 3100 gulden. Jan Coenraad Alber(t)s heeft ook kortdurend het Holthuis in bezit gehad.

Grote Basselt

De Grote Basselt is in 1710 of 1711 in bezit gekomen van Gerrit Egberts, we

duwnaar van Willemken Gerrits. Gerrit Egberts stelt de helft van de Grote Basselt in 1711 als onderpand voor een lening van 200 caroli gulden. Zeven jaar later gebeurt dit opnieuw voor een lening van Jacob van Welberg en Gerritje Meilink van 150 caroli gulden. In 1731 is de schuld met rente voldaan. In dat zelfde jaar wordt 5/8 deel van de Grote Basselt door Jan Gerrits, de zoon van Gerrit Egberts verkocht aan Cornelis van Haastenburg voor 793 gulden en 15 stuivers. Het resterende 3/8 deel wordt door de voogden van de onmondige kinderen van Gerrit Egberts en Luytjen Berents (zijn tweede vrouw) voor 480 gulden ook aan Cornelis van Haastenburg verkocht.

Kleine Basselt

De Kleine Basselt komt tussen 1709 en 1716 in bezit van Jan Meilink. In 1716 wordt de weduwe van Jan Meilink, Anneken Gerrits genoemd op de Kleine Basselt. De erfgenamen van Jan Meilink verkopen de Kleine Basselt op 16 september 1719 aan hun zwager en zuster Jacob van Welbergen en Gerritje Meilink. Ook de Kleine Basselt had een spijker. In 1730 wordt het beschreven als 'erve en goed de Basselt, met huis, berg, hof, boomgaard, bouw- en weiland en het spijker daar mede op staende, deels tiendvrij, oost aan Schelenhof, west de Grootte Basselt, noord de gemene weg, zuid de Basseltse enk'. Zij blijven in bezit van dit goed tot 14 februari 1738 als het voor 1600 gulden wordt verkocht aan alweer Cornelis van Haastenburg. In dit protocol staat dat Jacob van Welbergen en Gerritjen

Meylink 'verklaarden voor haer en hare erven op den 5 april 1737' in 'een vesten stedigen en onwederroepelijke erfcoop' verkocht te hebben aan Cornelis van Haastenburg 'hare plaatse genaamd den Kleynen Basselt'.

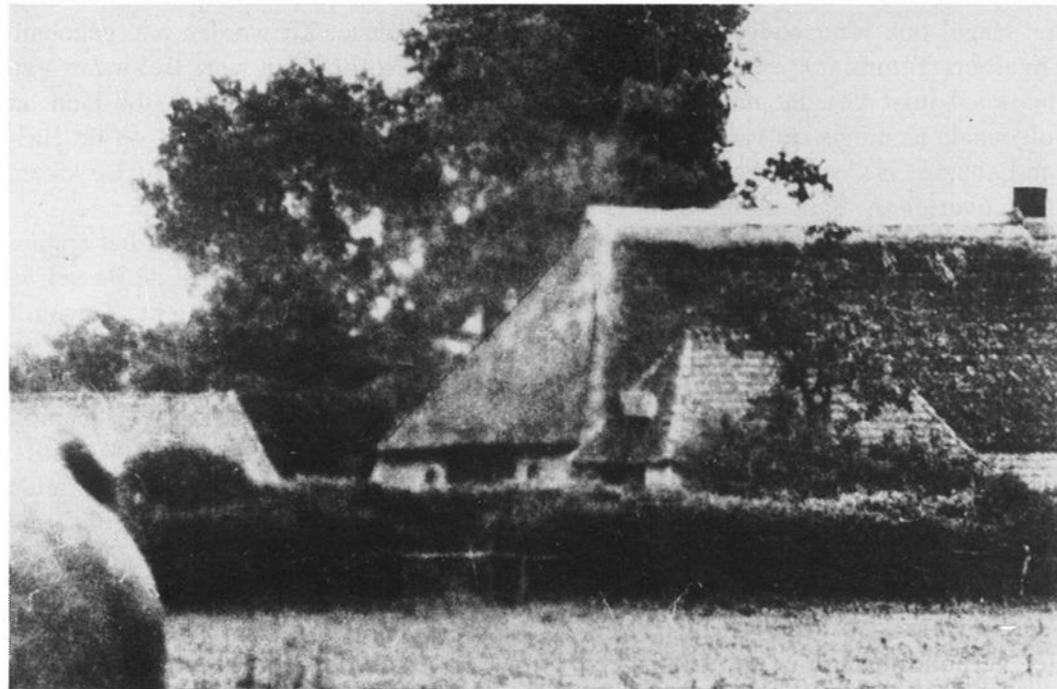
Op 28 september 1789 wordt een zoon van Berend Endendijk, wonend op de (Kleine) Basselt begraven. Hij is dood gevonden en verdronken. Ook in 1802 wordt Berend Endendijk genoemd als bewoner van de Kleine Basselt.

Het spijker van de Grote Basselt

Notaris H.H. Everts schrijft in zijn boek 'Uit de geschiedenis van Twello' in 1928 dat het landhuis de Basselt door Cornelis van Haastenburg zou zijn gebouwd. Mogelijk zou dit de vader zijn van de schout van het ambt Voorst, Cornelis van Haastenburg. In de archieven heb ik daar geen bevestiging van kunnen vinden.

Wel is duidelijk dat het spijker de Basselt in bezit is gekomen van Gerhard Daendels, schout van Voorst. Dit gebeurt in 1703 wanneer een aantal percelen van het landgoed de Basselt door erfgenamen van Adriaen Valck worden verkocht.

Daendels heeft blijkbaar forse schulden gemaakt want zowel hij als zijn weduwe komen regelmatig in de Protocollen van bezwaar voor als er beslag op hun goederen wordt gelegd. Zo wordt in 1715 in verband met een renteschuld van 224 gulden door de erfgenamen van Henrick Bresser en Luytien Willems gepeind (= beslag gelegd) op goederen van schout Gerhard Daendels. Het betreft o.a. de

Boerderij de Grote Basselt in 1930

(foto collectie A.W. Peet)

spieker den Basselt. Omdat geen pandkering wordt gedaan vinden in 1716 en 1717 drie 'ruyminge' (= omgang ter beslechting van eigendomsgeschillen) plaats. De onderschout Melcherts doet 'wete' aan (informeerde) Daendels over de 'ruyminge'. Na de derde ruyminge zijn de goederen aan de pandeisers toegewezen. In 1729 wordt de schuld alsnog voldaan aan de eisers. Ook in 1717 laten andere schuldeisers weer peinden op de Basselt. De weduwe van Daendels koopt deze schuld op 29 april 1718 af met een bedrag van 227 gulden. In 1728 wordt 'het grote steenen huys met alle de landerijen uyt de Basselt vrou Nilants weduwe van den scholtis Gerhard Daendels en hare kinderen

toestendigh' als onderpand gesteld voor een schuld die sinds 1714 bestaat van pachten betreffende het huis 'Cruystenvoorde'. Op 7 november 1729 verkopen de erven Daendels de 'katerstede de Basselt' aan Cornelis van Haastenburg.

Nadat Cornelis van Haastenburg in 1729 het spieker van de Basselt, in 1731 en 1738 resp. de Grote en Kleine Basselt had gekocht was het landgoed de Basselt weer in één hand.

Bronnen

Bevolkingsregister Twello

L. Calkoen – De oudste generaties van het geslacht Temminck in Nederlandse Leeuw 1922

Het spieker bij de Kleine Basselt in 1902

(foto collectie A.W. Peet)

H.H. Everts – Uit de geschiedenis van Twello, 1928

mr. J.H. Hermsen – Twello bestaat op papier al 700 jaar, Deventer Dagblad 20-6-1996

Informatie uit archief van mr. J.H. Hermsen

Mondeling informatie van de heer J. Jansen

Nederlands Patriciaat deel 72, 1988 (Genealogie Croockewit)

Nederlands Patriciaat deel 31, 1945 (Genealogie Senn van Basel)

Nederlandsche Leeuw, 1911: J.J. Bastert

– Aller, in hoofdzaak volgens Van Spaen Nederlandsche Leeuw, 1940: mr. H. Kronenberg - Geslacht Berentsen Notarieel Archief Twello 1811 – 1845 (origineel a.d.h.v. archief Vredenberg) Notarieel Archief Twello 1845 – 1915 (origineel)

Oud Rechterlijk Archief Zutphen Protocollen van Bezwaar Twello 1675 – 1811 (origineel a.d.h.v. archief Vredenberg)

Veilingboekjes - archief gemeente Voorst Verschillende archieven in het Rijksarchief Gelderland

Uit het Streekarchief

door A. de Rek

Snelheidsduivels

Kijkt u ook zo graag naar "Blik op de weg"? Je kunt je daarbij zo fijn afreageren op al die "Aso's" die zich niet aan regels wenssen te houden, die wij vanzelfsprekend heel punctueel naleven. Of hebt u dat nooit? Zelf zou je het toch nooit in je hoofd halen om door rood licht te rijden (ook niet als je per ongeluk het gas net iets dieper intrapte om nog even het oranje licht te halen)? En harder dan 50 km per uur rijden wij toch geen van allen binnen de bebouwde kom? Nee, wij houden ons natuurlijk keurig aan de regels (als we merken dat er gecontroleerd wordt).

Hebt u trouwens wel eens geprobeerd om u echt aan de regels te houden? Hebt u dan ook wel eens gemerkt dat dit u

niet in dank werd afgenomen door uw medeweggebruikers? Zelfs niet door de politie? Mij overkwam dat een keer op de Siemelinksweg, u weet wel, de toegangsweg vanaf de A1 naar Colmschate. In mijn spiegels zag ik een bekende witte auto met rode en blauwe strepen en zo'n zwaailichtinstallatie op het dak. Dus wat doen we? Precies, keurig 50 km rijden. Ik heb nog nooit twee mensen zo zien balen in mijn spiegeltje. De politieauto kon er door de vele tegenliggers namelijk niet langs en werd zo gedwongen zich ook eens netjes aan de maximumsnelheid te houden. Tot eindelijk de stroom tegenliggers minder werd en er een gaatje ontstond. Met een noodvaart werd ik ingehaald door de politieauto, die daarna met toch minstens

70 km per uur zijn reis voortzette. Goed voorbeeld voor onze jeugd, die de verkeersregels nog moet leren. Jammer dat je dit voorval niet als excuus kunt gebruiken als je geflitst wordt. Want dan zijn de heren ineens niet thuis en weten ze zich van de prins geen kwaad (net als wij).

Hoe zou dat vroeger in zijn werk zijn gegaan? Soms kom je, zonder dat je daar naar zoekt, het antwoord op zo'n vraag zo maar tegen in het archief. Bij een speurtocht naar ander materiaal, stuitte ik op een vergunning die op 13 juli 1910 werd afgegeven door Gedeputeerde Staten van Gelderland. De heer De Haan uit Gorssel krijgt hier toestemming om met zijn auto over de Rijksstraatweg te Voorst te rijden. Hij moet zich dan wel houden aan de maximumsnelheid van maar liefst 15 km per uur en mag in de bochten niet sneller dan 10 km per uur. Hij moet de vergunning bovendien in de auto bewaren en bij controle kunnen tonen. In belang van de verkeersveiligheid kan de vergunning bovendien te allen tijde worden ingetrokken. Nu ben ik benieuwd hoe "snel" de heer de Haan in dat geval zou mogen rijden.

Ook vraag ik me af hoe een agent te voet of op de fiets zou moeten controleren of de heer de Haan te snel reed. Ziet het al voor u? Oom agent met een rood hoofd hard trappend achter een wegpiraat aan? Waarschijnlijk blazend op zijn fluitje, waardoor zijn hoofd nog roder werd. Ja, ja, dat waren nog eens tijden hè. Toen vonden ze 15 km per uur al snel.

Dat moet je eens tegen de brommers zeggen, die jou als automobilist rustig (nou ja, het lawaai niet meegerekend natuurlijk) inhalen binnen de bebouwde kom (waar je zelf al 50 km rijdt).

Het zal voor de veldwachter wel een geluk geweest zijn dat er in die tijd nog niet zo veel auto's waren. Hij kende vast en zeker elk nummerbord van iedere automobilist uit zijn gemeente uit zijn hoofd. Hij wist ook vast en zeker wel waar die automobilist woonde, zodat hij de bon voor een overtreding zo thuis kon afleveren. Het was natuurlijk ook makkelijk dat elke provincie zijn eigen letter had. Hij hoefde dan maar naar het hoofdbureau in de provinciehoofdstad te bellen om naam en adres van een automobilist uit een andere provincie te achterhalen. Of zouden ze toen nog niet zulke afstanden hebben afgelegd, want met die "snelheid" schoot het natuurlijk nog niet echt op. Je was voor een ritje naar Groningen of Maastricht zo een paar uur kwijt. Het is natuurlijk ook de vraag hoe vaak je onderweg moest tanken en of dat zo maar in elke plaats kon. Leuk is dat, als je zo'n simpele vergunning in handen krijgt, dat je dan hele verhalen kunt fantaseren over wat er zich in die tijd zoal kan hebben afgespeeld. Leuk ook, dat het antwoord op een vraag steeds weer nieuwe vragen oproept. Uiteindelijk wordt op deze manier de wetenschap geboren. U kent toch het gezegde dat nieuwsgierigheid de bron van alle wetenschap is?

Ik hoop dan ook maar dat ik ook u nieuwsgierig heb gemaakt en dat u zo

nieuwsgierig bent geworden, dat u eens mee gaat zoeken naar de antwoorden. Misschien heeft een van u wel een boek uit die tijd, waar antwoorden op onze vragen in staan. Of misschien kent u nog wel iemand die in die tijd een van de eersten was met een auto. Of was u het

misschien zelf?

Het lijkt me best leuk als u dan de pen eens pakt en een vervolg schrijft op mijn stukje.

Zullen we dan maar zeggen "tot ziens" of "tot schrijfs".

ARNHEM, den 13 Juli 1910.

No. 26.

Wegen.

DE GEDEPUTEERDE STATEN DER PROVINCIE GELDERLAND,
Nader voorgenomen een adres van C de HAAN te GORSSSEL, alsmede het daaromtrent ingewonnen bericht van Burgemeester en Wethouders van VOORST van 14 Juni 1910, No. 197;
Gezien het mede ingewonnen bericht van den Hoofdingenieur van den Provinciaal Waterstaat van 2 Juli 1910, No. 465;
Gelet op artikel 13 der Motor- en Rijwielwet en op No. 113 van het Provinciaal blad voor 1907;
Gehoord het gerapporteerde;

HEBBEN GOEDGEVONDEN:

Aan den bestuurder van het motorrijtuig M 1224, zoolang dat nummer staat ten name van adreesant, ontheffing te verlossen van het verbod, vervat in het eerste lid van artikel 13 der Motor- en Rijwielwet tot het berijden met dat motorrijtuig van den weg B 38 in de gemeente VOORST van den Rijkstraatweg af tot de NIEUWHEEK, onder voorwaarden:

- a. dat met geen grotere snelheid worde gereden dan 15 K.M. per uur en in bochten en waar het uitzicht belemmerd is niet sneller dan 10 K.M. per uur;
- b. dat deze vergunning bij het gebruik maken daarvan in het motorrijtuig aanwezig zij en op vordering van een daartoe bevoegd Ambtenaar worde vertoend;
- c. dat de vergunning, voor het geval zulks in het belang van de veiligheid van het verkeer over den weg wenschelijk wordt geacht, te allen tijde kan worden ingetrokken.

Afschrift dezes zal gezonden worden aan adreesant, aan Burgemeester en Wethouders van VOORST en aan voornoemden Hoofdingenieur.

DE GEDEPUTEERDE STATEN VAN GELDERLAND
OVEREENKOMSTIG HET OORSPRONKELIJKE
DE GRIFFIER DER STATEN.

Cursussen

Het Gelders Oudheidkundig Contact organiseert komend najaar weer verschillende interessante studiedagen en cursussen waarvoor u zich kunt opgeven. Hieronder volgt een overzicht.

In november is er een cursus in Lievelede met als titel: 'Sporen in het landschap: Verdedigingswerken in Oost-Gelderland'. Deze cursus van drie donderdagavonden sluit af met een excursie op zaterdag 9 november aan de Schans in Bredevoort.

Verder is er een cursus 'Verzamelen en beheren van historische documentatie'. Deze cursus van vier bijeenkomsten in Wageningen gaat over de organisatie van een documentatiecentrum, het beschrijven en toegankelijk maken van collecties en het ontwikkelen van een goed

door J. Roosenschoon

verzamelbeleid.

Het leren lezen van oude handschriften wordt behandeld in de cursus 'Oud schrift voor beginners'. Deze cursus wordt op zeven maandagavonden gegeven, vanaf 9 oktober, in het Rijksarchief in Arnhem. Wekelijks moet hierbij ook nog op twee uur huiswerk gerekend worden.

Op dinsdag 14 november is 's avonds in Zevenaar een informatieavond over genealogie en de computer. Aan de orde komen o.a. de vragen: welke computerprogramma's zijn geschikt om te gebruiken en wat zijn de mogelijkheden van Internet?

Meer informatie over deze activiteiten van het GOC zijn bij de secretaris te verkrijgen: (0571) 29 17 41, of bij het GOC zelf: (0575) 51 18 26.

Uit de bladen

De OKV ontvangt van zusterverenigingen en het Gelders Oudheidkundig Contact geregeld post, in de vorm van uitnodigingen en tijdschriften. Hieronder vindt u een selectie uit deze bladen. Alle toegezonden periodieken zijn aan de Klokkenkampsweg in te zien of te lenen.

In het *Gelders Erfgoed*, nr.3 staat een artikel over het Biografisch Woordenboek

door J. Roosenschoon

Gelderland waarvan dit jaar het tweede deel zal verschijnen. In het eerste deel staan biografieën van 41 personen die van belang zijn geweest in de Gelderse geschiedenis. Het wordt uitgegeven door uitgeverij Verloren in Hilversum.

Verder een artikel van Landschapsbeheer Gelderland dat aandacht wil vragen voor de geschiedenis van het landschap. De

stichting schrijft een wedstrijd uit waarbij de deelnemers een project kunnen voordragen wat zij waard vinden te steunen.

De vereniging *Veluwe Geslachten* komt behalve met het julinummer ook met een jubileumnummer ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan. Hierin belichten 24 mensen in kort bestek een bijzonder Veluws persoon of een groep personen. Dit levert een gevarieerd en lezenswaardig geheel op. De vereniging houdt op 23 september een jaardag in de Barneveld waar genealogische gegevens uitgewisseld kunnen worden en waar 's middags een lezing door prof. Vervloet gehouden wordt met als onderwerp: Wat het Veluws landschap ons te vertellen heeft.

De Stichting *Regiocontact Vecht, Veluwe, IJsselstreek* bespreekt in het juninummer verschillende fietstochten. Op 21 september is er een evaluatie van het programma van afgelopen zomer en een vooruitblik naar het jaar 2001. Het blad maakt ook melding van een tentoonstelling t/m 30 september in Nairac in Barneveld over de schilder van de bekende oude schoolplaten, J.H. Isings.

In het blad *De Mothoek* van de oudheidkundige vereniging in Nunspeet staat o.a. een artikel over de school in Vierhouten en over trouwkleiding op de Veluwe.

In *Actueel* van Oud-Apeldoorn een stukje over de architect/aannemer Casparis Emming die zo'n 40 verschillende Apel-

doornse huizen heeft gebouwd.

Ambt & Heerlijkheid uit Rheden-Rozendaal heeft o.a. een leuk artikel over een azijnmakerij in Dieren tussen 1808-1852.

De vereniging in Gorssel schenkt in *Het Markenboek* o.a. aandacht aan de aanleg van het Twentekanaal en opnieuw aan de begraafplaatsen in Gorssel waarover het derde artikel verscheen.

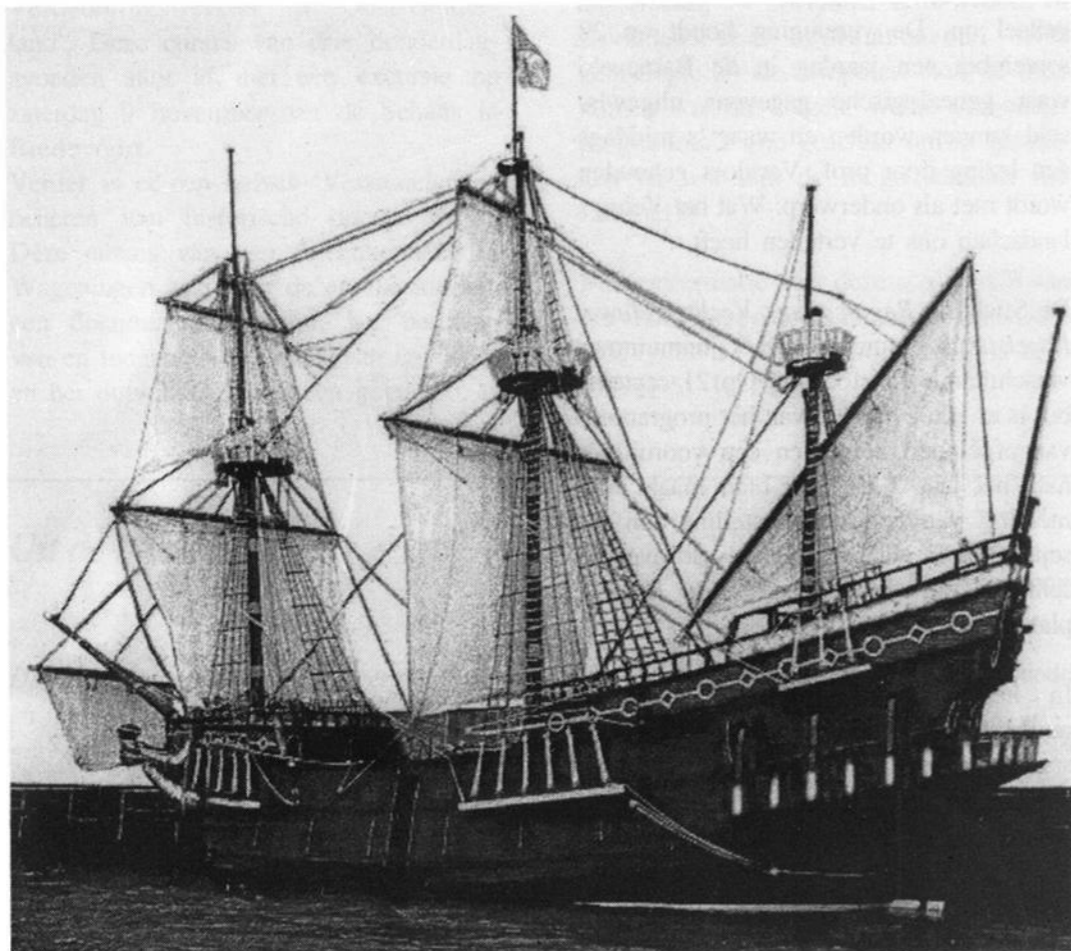
Een Twellose jonker in Japan (deel 1)

door J. Kraijo

In april 1600 strandde het V.O.C.-schip 'De Liefde' (afb. 1) op de Japanse kust. Deze gebeurtenis markeert het begin van de Nederlandse betrekkingen met Japan. Nederland en Japan herdenken dit jaar op grote schaal deze bijzondere band die 400 jaar geleden werd gesmeed. Ook Twello heeft, zij het op be-

scheiden wijze, relatie tot Japan gehad... In dit artikel wordt dat nader toegelicht.

De 'brug Twello-Japan' werd geslagen door Johan Frederik baron van Reede tot de Parkeler (1757-1802). Deze was namelijk tijdens de jaren 1785 tot en met 1789 drie keer Opperhoofd van de Ne-

Afb. 1: De replica van het galjoenschip de 'Liefde'.

derlandse handelspost te Deshima, een eilandje in de baai van Nagasaki (afb. 2.), in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie (V.O.C.). Hij was een telg uit de Twellose adellijke familie Van Reede tot de Parkeler. Deze familie bewoonde al sinds 1684 het huis de Parke-

laar, gelegen in het noorden van Twello.

Johan Frederik Opperhoofd in Deshima

Johan Frederik, die op 18-jarige leeftijd Twello verliet om 'fortuyn' in de Oost te maken, was wat we noemen een echte

Afb. 2: Gezicht op Deshima in 1780.

'carrièreman'. Zijn loopbaan bij de V.O.C. begon als onderkoopman in Nederlands-Indië (1776). Hij maakte, mede dankzij zijn adellijk 'netwerk', snel promotie. In 1779 werd hij 'tweede administrateur der pakhuysen' te Batavia en een jaar daarna volgde zijn bevordering tot 'koopman en eerste administrateur'. Zijn benoeming tot 'Opperhoofd en Opperkoopman' van Japan werd 'geëffectueerd' in juni 1785. Later (1790) werd hij nog aangesteld tot 'Resident van Soerakarta', een zeer eervolle benoeming. En het hoogtepunt van zijn loopbaan vormde zijn promotie in 1796 tot 'Gouverneur en Directeur' van Java's Noordoostkust met Semarang als standplaats.

In dit verhaal zal voornamelijk aandacht worden besteed aan de periode die hij in Japan doorbracht. Op ruim 30-jarige leeftijd werd Johan Frederik benoemd tot Opperhoofd van de Japanse 'Negotie'. Hiervan bestaat nog de benoemingsbrief geschreven door de toenmalige Gouverneur-Generaal van Indië, de heer W.A. Alting (1724-1800).¹ Uit deze brief blijkt wel dat deze Opperhoofden 'hoge Pieten' waren. Zo lezen we dat 'alle kooplieden, schippers, onderkooplieden, boekhouders, stuurlieden, Assistenten en mindere officianten, soldaaten, matroos- en etc. Johan Fredrik Baron van Reede tot de Parkeler voor hun Opperhoofd en Gezaghebber [hebben] te erkennen te respecteren en te gehoorzaamen; mitsgaders met raad en daad ieder naar zijn vermoogen te assisteren'.

Bovendien voerde Johan Frederik 'een

eigen vlag op zijn transportbodem De Schelde', d.w.z. dat hij op dit schip het oppercommando had. Met dit vrachtschip zeilde hij de 27ste juni 1785 uit Batavia naar Deshima. Hij arriveerde daar een kleine twee maanden later. Die eerste weken in Japan waren erg druk voor hem: er moesten veel formaliteiten worden vervuld, want de Japanners hanteerden strikte regels voor de handel met de Nederlanders. Bovendien moesten de twee schepen waarmee hij naar Japan was gevaren, gelost en geladen worden.

Nederland (juister gezegd: de Republiek der Verenigde Nederlanden) dreef als enige westerse mogendheid tijdens de zeventiende, achttiende en eerste helft van de negentiende eeuw handel met Japan. Dit land voerde een zogenaamde 'afsluitingspolitiek', wat inhield dat buitenlanders zoveel mogelijk geweerd werden en dat de Japanners zelf geen contact met 'vreemdelingen' mochten hebben. De Hollanders vormden hierop dus een uitzondering. Tijdens deze ruim tweehonderd jaar heeft een aantal 'roodharige barbaren' zoals de Japanners de Nederlanders noemden, zich verdiept in de Japanse taal en cultuur. Met één van deze 'Japanologen' onderhield Johan Frederik een tijdlang een privé-correspondentie.² Dit was Isaac Titsingh (1745-1812). Deze was Opperhoofd van de Japanse handel in 1780 tot 1784. Hij was dus de voorganger van Johan Frederik. Op deze correspondentie wordt straks nog teruggekomen.

Toen eenmaal in november 1785 de

grootste drukte van de aankomst in Deshima achter de rug was, vond Johan Frederik gelegenheid zijn vader in Twello te schrijven. Hij deelde hem mee, dat hij: 'na een reedelijk voorspoedige reijze van 58 daagen alhier in goede welstand op den 23e augustus gearriveerd was', en dat 'tot heeden toe ook alles reedelijk na genoeg' was. Hij verwachtte het aankomende jaar 'een gerust en aangenaam leeven' te kunnen leiden en als 'een filosooph in [zijn] Boekenkamer' te kunnen doorbrengen. Maar eerst moest hij nog de Hofreis voorbereiden die in februari 1786 zou plaats vinden.

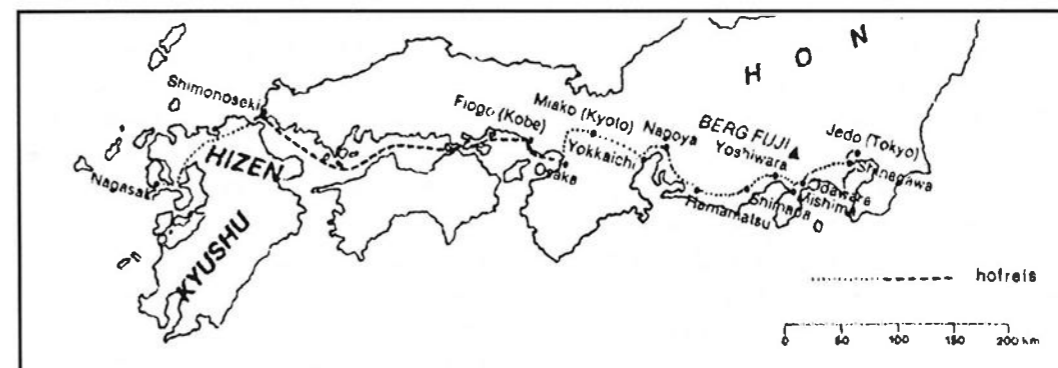
De Hofreis

De Hofreis was een gebeurtenis van groot belang. Gedurende de eeuwen dat de Nederlanders handel dreven met de Japanners was het gebruikelijk dat er jaarlijks een Hofreis door het Opperhoofd van de Nederlandse handelspost vanuit Deshima werd ondernomen. Hij reisde dan met een groot gevolg vanuit Nagasaki naar Edo, het huidige Tokio,

een tocht van ongeveer 1500 km. Daar moest 'Hassaku' (soort belasting in de vorm van geschenken) aan de 'Shogun' (hoogste - militaire - leider van het land) worden gebracht. De reis, die nu per auto en boot in een dag of vier, vijf kan worden afgelegd, duurde toen wel twee tot vier maanden (afb. 3).

Deze Hofreizen hadden voornamelijk een economisch-politiek karakter. Ze vereisten veel voorbereiding. Er moest bijvoorbeeld bepaald worden wat er aan geschenken voor het keizerlijk hof zou worden meegenomen. De Japanse gouverneur van Nagasaki had hierbij een beslissende stem. Zodra hij de geschenken had goedgekeurd, werden deze aan boord van een schip gebracht en naar Shimonoseki verzonden (zie afb. 3).

Hoe de stoet, waarvan Johan Frederik leider was, er ongeveer moet hebben uitgezien, weten we uit Engelbert Kaempfer's boek *De Beschrijving van Japan*. Deze Engelbert (1651-1716) was een Duitse arts die in 1685 bij de V.O.C. in dienst trad. Hij schreef uitgebreid over de Hofreizen. Zo noteerde hij dat het

Afb. 3: kaart van Japan met de hofreis van Nagasaki naar Edo, met daarop aangegeven de voornaamste plaatsen.

hoofd van de 'trayn' (optocht) gevormd werd door de koks met het keukengerei. Zij werden gevolgd door een aantal ambtenaren. Daarna kwam dan de *Oranda Kapitan* (Japans voor 'Opperhoofd'). Deze werd in een *norimon* gedragen (afb. 4). Dit was een soort draagstoel gemaakt van bamboe vlechtwerk. 'Het interieur [van de *norimon*] is niet anders dan knus te noemen. Het had iets van een poppenhuisje, van binnen gelakt en met zijde bekleed en op de bodem lag een soort matrasje van fluweel'.³

Of Johan Frederik het een comfortabel vervoermiddel heeft gevonden vermeldt de correspondentie niet. Over de Hofreis van 1786 schrijft hij alleen dat hij met zijn 'Scriba [=secretaris] en Doctor in Ambassade na het Keijzerlijk Hof te Jedo' zou gaan, 'om aldaar de geschenken uijt naam van de Compagnie aan de Keijzer, Kroonprins en overige Hofsgrooten te presentieren.' Hij zou dan 'in passant te Miaco [= Kyoto] en Osakka de Grootregter en Gouverneur' een bezoek brengen. De reis die 'met zeer veel staatsie' gepaard gaat, vertelt hij, zal 'gedeeltelijk te waater en gedeeltelijk te land geschieden' en 'ten minsten drie en een halve maanden' duren.

Wanneer de stoet eenmaal in Edo was aangekomen, werden de 'vreemdelingen' eerst gehuisvest. Gewoonlijk werd daar een bepaalde herberg voor gebruikt. Maar omdat deze tijdens een grote brand die Kyoto dat jaar had getroffen verwoest was, werd Johan Frederik in een tempel ondergebracht. De dag

erop gingen het Opperhoofd en zijn metgezellen 's morgens vroeg naar het paleis. Daar moesten ze wachten in de *anti-chambre* (soort wachtkamer) waar in aanwezigheid van een hoge Japanse ambtenaar alle geschenken werden uitgepakt. Vervolgens werd het Opperhoofd alleen ontvangen in de *Sen Sio Siki* of 'Zaal van Honderd Matten'. De vloer van die zaal was inderdaad met honderd matten bedekt. Daar moest hij de Shogun hulde bewijzen door diep te buigen, zo diep dat zijn voorhoofd bijna de vloer raakte.

Na deze korte maar toch indrukwekkende plechtigheid, volgde dan het minder formele gedeelte van de ontvangst, met veel dans en muziek. Ook werden er tijdens deze bijeenkomst veel vragen gesteld over gebruiken en gebeurtenissen in het Westen. Omdat de Japanners zo informatie kregen over veel gebieden buiten hun land, noemden zij Deshima wel 'het venster op de wereld'. Tenslotte ontving het Opperhoofd bij de afscheidsaudiëntie het tegengeschenk van de *shogun*. Dit bestond altijd uit een aantal zijden kimono's.⁴ Eén daarvan heeft Johan Frederik naar zijn vader gestuurd. Hij noemde dit gewaad 'een beste Japansche Keijzers Cabaaij'. Hij hoopte dat zijn vader dit 'present' (cadeau) mooi zou vinden.

Hoewel hij verwachtte zich na de Hofreis als 'een filosoof in zijn Boekenkamer' te kunnen terugtrekken, lijkt hiervan weinig terecht te zijn gekomen. Uit een brief die hij aan Titsingh schreef, blijkt dat hij het erg naar zijn zin had in Deshima:

'Japan is zeer goed, het gevalt mij wel, ik heb in 't minst geen berouw over de keuse die ik gedaan hebbe en stelle mij inteedeel voor dit Jaar vergenoegd te zullen passeeren'.

Noten

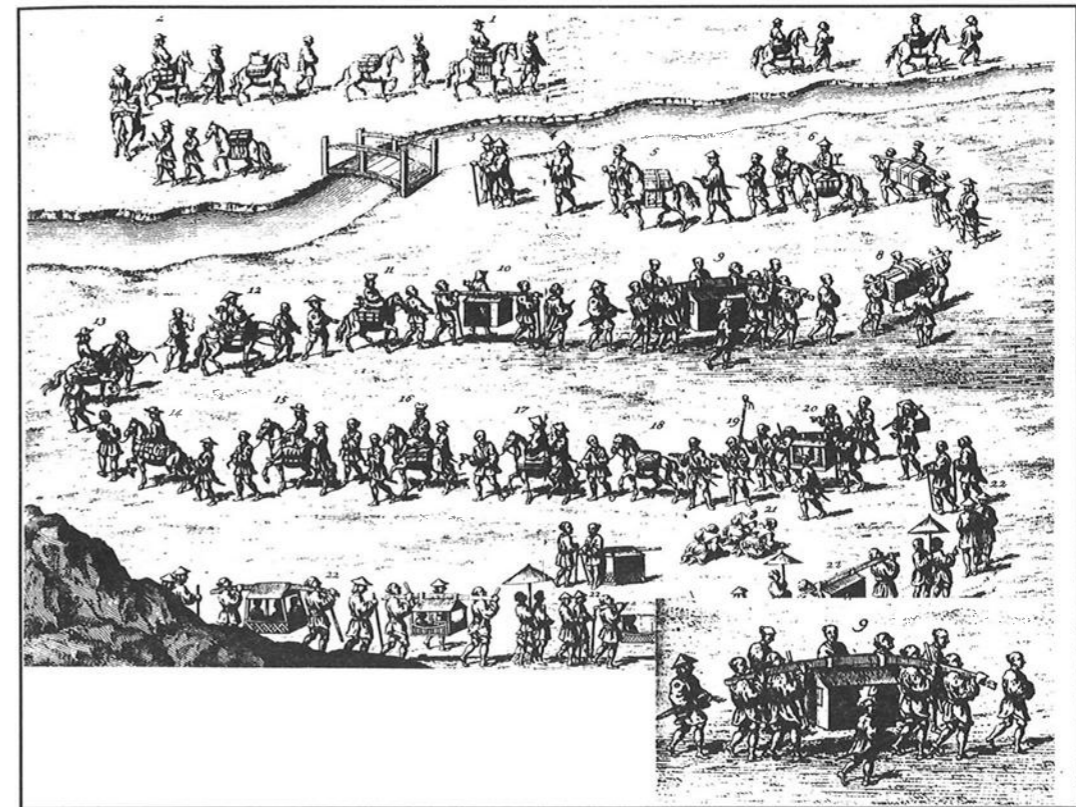
1. Deze brief maakt deel uit van de collectie 'Briefwisseling tussen Fred. Godard van Reede tot de Parkeler en zijn zoon Johan Fred. van Reede, 1778 - 1802'. Deze collectie bevindt zich in de Konink. Bibl. te Den Haag, invent. nr. 133M36.

2. F. Lequin, *The private correspondence of Isaac Titsingh* Volume I (1785-1811) en II (1779-1812). (Amsterdam, 1990/1992). De originele brieven berusten bij de Universiteitsbibliotheek Waseda te Kyoto.

3. R. Kousbroek, *In de tijdmaschine door Japan. De Hofreis van het jaar 2000* (Amsterdam, 2000), 92.

4. J. Feenstra Kuiper, *Japan en de buitenwereld in de achttiende eeuw* ('s-Gravenhage, 1921), 181.

(wordt vervolgd)

Afb. 4: Het Gevolg van de Nederlandsche Gezanten op haar Reys naar 't Hof. Bij nr. 9: Het Opperhoofd in zijn *norimon* 'door vier mannen by beurten gedragen'.